

COSTUMELE POPULARE SI MILITARE IN MODA COPILOR DIN SECOLUL AL XIX-LEA

ADRIAN-SILVAN IOONESCU

Vestimentația copiilor a cunoscut orientările specifice tuturor curentelor marii mode ce concerta cu stilurile artistice dominante ale epocii. De multe ori, nici nu se putea vorbi de o „modă” a lor, proprie, ci doar de o tranzlație de la cei maturi spre cei mici, la care survineau diferențele firești de dimensiune, textură și ornamente.

Pe lingă imbrăcămintea zilnică, mai mult sau mai puțin elegantă și în pas cu ultimul jurnal — căci aceste frumos ilustrate publicații nu-i neglijau pe cei mici, inserind mai totdeauna cite un model nou de hainuță, pălăriuță ori rochită, în gravurile ce prezintau toatele mamelor —, copiii veacului trecut aveau și anumite costume ce erau purtate numai la ocazii speciale, la sărbători naționale, serbări caritabile sau vizite simandicoase. Acestea erau altceva decât veșmintele fanteziste necesare la balurile măscate și costumate, organizate pentru ei, unde era impusă o temă sau o perioadă în care participanții trebuiau să se incadreze; aceste petreceri deveniseră foarte sic în a doua jumătate a secolului, procurind amuzament atât micilor invitați, cit și părinților ce-i însoțeau și-i supravegheau¹.

În funcție de imaginația părinților, erau alese cele mai variate tipuri de veșminte ce puteau evoca o epocă istorică din trecutul țării, capabilă să vibreze în inima asistenței, iar micilor purtători să le dea primele noțiuni de patriotism și să le insuflă respect și admirăție pentru strămoși, prin confundare cu aceștia, substituindu-li-se în imbrăcăminte. Portul popular era cel mai adesea preferat pentru momentele festive. Mai totdeauna tonul îl dădeau casele domnitore, iar exemplul lor era urmat, de sus în jos, de toate categoriile sociale urbane, după posibilitățile materiale ale fiecăruia.

În epoca victoriană, mulți băieți din Anglia erau înveșmântați cu balmoral, kilt cu sporran și tartan, ca scoțienii din Highlands, după nota ce o dădeau progeniturile regale ce, printr-o fină politică de palat (care nu voia să se uite că Victoria era și stăpina Scoției), arborau acest costum în intenția de a renaște și înculca amintirile vremurilor de bărbătie și bravură ale clanurilor străbune². Kilt-ul în carouri vesel colorate și bereta cu pene depășesc repede granițele Albionului, întinzându-și voga pînă în ținuturile noastre: băնățeanul Victor Vlad Delamarina relatează în amintirile sale că îl exaspera acest costumaș ce-i fusese dăruit la 4 ani și de care îl se părea că n-o să mai scape niciodată, enervîndu-l în mod special fustița ce-i lăsa picioarele goale și, probabil, în mintea lui încă fragedă, îl aprobia în chip inaceptabil de sexul opus; dacă la aceste veșminte nu îl s-ar fi adăugat și o sabie, de care era foarte mindru, nici nu ar fi conceput să iasă pe stradă³.

În Rusia era la mare cinste rubașca roșie și pantalonii largi, căzăceaști, din

Pagină dintr-un jurnal de modă afectată vestimentației copiilor, cca 1860; de remarcat costumul scoțian pentru băieți

Costum scoțian purtat în România. Atelier Albert Duschek, Focșani, carte-de-visite (c.d.v.)

Costum căzăcesc, 1865. Atelier Alfons Delaplace, Smolensk, c.d.v.

Costum arădean. Atelier Franz Duschek, București, cabinet

Alexandru Bogdan-Pitești în costum albaștez. Atelier Al. Vassiliowschi, Fotograf Macedonian din Ohrit, c.d.v.

mătase albastră (nuanțele puteau fi inversate), viriți în cizmulițe moi. În Anglia, în fricația ce cuprinse întreaga societate în jurul anului 1870, pentru moda estetică pe care o propovăduia de la diverse tribune Oscar Wilde, în turneele sale de conferințe, gustul japoziștant pusese stăpinire pe toate formele de cultură materială, de la porțelanuri, tapete din mătase pictată, stampe și alte decorațiuni interioare, la vestimentație. Arhitectul E. W. Godwin comandase

pentru copiii săi chimonouri, o imbrăcăminte comodă, ce nu oprea dezvoltarea normală și nu stinjenea mișcările⁴. În acest caz, portul oriental era o fantezie părintească, dar în ținuturile românești, la începutul secolului, se purta, prin forța lucrurilor, pentru că aceasta era singura imbrăcăminte cunoscută și pentru că tăietura apuseană încă nu fusese acceptată de conservatoarea societate postfanariotă. La 14 ani, cind era încercat de simțăminte primului său

Mamă cu copiii imbrăcati în port popular. Atelier A. Ichalski, Sinaia, cabinet

amor pentru fata directorului pensionului în care era instalat — și, cu autoironie, se intitula „nou ducă de Richelieu” — Mihail Kogălniceanu era imbrăcat în anteriu „(...) pentru că atuncea purtam încă straii asiatici (...)”⁵. În aceeași situație se afla și Victor Eftimiu în copilărie, la mai bine de o jumătate de secol mai tîrziu, căci și comunitățile albaneze erau foarte tradiționaliste. Iată cum își descrie aspectul dintr-o zi de sărbătoare: „Parcă mă văd, mîndru și important, în dulama lungă, verde, cu dungi negre, încins cu briu lat roșu, cu fesul proaspăt călcăt, cu opinci în virful căror se înflăcără un pământuf roșu. În briu înfîpsesem calamarul lung de alamă cu toc și cerneală violetă”⁶. Alexandru Bogdan-Pitești, marele colecționar de artă, era și el tot din Boboștița, consătean cu Eftimiu. O fotografie din copilărie ni-l prezintă în toată splendoarea costumului său albanez, cu fesul pus cam pe-o ureche, tras în jos de greutatea marelui său ciucur, ilic și cepchen muiat în fir de aur, briu lat, fustanelă albă și jambiere inflorate.

Pentru băieții din România mijlocului de veac însă, portul arnăuțesc pe care îl acordau părinții era o amintire a palicarilor de la 1821 și a „modei voiniștești”, adoptată după aceea de boierii tineri ce nu mai voiau să se impărtășească din retardatarul costum părințesc, purtindu-se fără ișlic și giubea și, în schimb, împrumutind hainele lejere ale pandurilor, cu poturi (pantaloni largi sus și strinși pe pulpe), mintean, tarabolos pe cap, iar în sileah (briu lat, pentru arme) cu iatagane și pistoale⁷ — așa apare Nicolae Văcărescu într-o gravură de epocă.

Dar, cel mai adesea, era folosit portul tradițional românesc pentru a insufla copiilor de la oraș, neobișnuiați cu vesmintele mediului rural, dragostea de țară și de sorginte naționale. Generalul dr. Carol Davila era un mare iubitor al acestor costume și-și imbrăca băieții astfel. Era și firesc pentru Nicolae (alintat Pia) și Alexandru (poreclit Lili, viitorul dramaturg și director al Teatrului Național) să apară în mod obișnuit în ilic, ițari, cămașe de cinepă și bete de lină, cind mama lor, Ana, imbrăca aproape în fiecare duminică fota și ia cu frumoase alesături, pentru a merge la hora ce se incingea în fața conacului ei de la Golești și chiar a se prinde în joc, alături de flăcăi și fete, împreună cu alte doamne din Capitală, invitatale ei. Dr. Davila era și un bun cunoșător al etnografiei și artei populare românești, astfel că, la rugămintea domnitorului, alege mostre reprezentative pentru a fi făcute cadou împăratesei Eugenia și Prințului Imperial⁸, cit și copiilor altor case domnitoare europene. Dacă se pricepea să selecteze tot ce era mai frumos și mai caracteristic pentru ținuturile noastre spre a fi trimis în străinătate, era de așteptat ca și copiii săi să beneficieze de niște exemplare, autentice, valoroase prin croi și ornamentală. Fetițele purtau, fără excepție, portul tuturor zonelor țării.

Pentru băieți, cel mai îndrăgit era costumul de surugiu, fiindcă își purtătorii lui inițiali erau niște personaje foarte interesante și spectaculoase prin impletirea de sălbăticie și delicatețe pe

Băiețel de 3 ani în costum popular, Drăgășani, 1880. Atelier necunoscut, c.d.v.

Alexandru (Lili) Davila în costum popular, Atelier Franz Duschek, c.d.v.

Băiețel în costum popular. Atelier Franz Duschek, c.d.v.

Vladimir Blaramberg în costum de surugiu. Atelier Franz Duschek, c.d.v.

care o intrupau. Surugii — acești mindri și aprigi călăreți ai poștei române, adevarăți centauri moderni, veseli și șugubeți, cheflii și curajoși, plini de ingeneiozitate în rezolvarea reparatiilor în caz de accidente, chiuind și fluierind în timpul drumului pentru a-și îndemna bidivii, dar și pentru a-și alunga uritul singurătății Bărăganului — aveau un cos-

tum incönfundabil, pe care il purtau cu demnitate și dezinvoltură. Băieșii nu puteau totdeauna să mimeze lejeritatea comportamentală a adevarăților surugii, ba, uneori erau chiar crispăți și gata de a izbucni în plins în fața camerei obscure a fotografului. Poze de epocă ni-i prezintă cu această imbrăcămintă de melanj între portul popular și uniformă,

Costum de surugiu.

Costum de surugiu. Atelier Carl Böhmches, Buzău, cabinet

reglementată de legea poștelor, apărută în 1859. Totul era foarte colorat și abundant brodat cu arnici și suitaș: cămașă lungă, cu riuri, ilic și poturi găităname, ghebă scurtă și ipingea lungă, cu glugă, pentru vreme rea, briu lat, pălărie cu boruri largi sau căciulă scundă de miel, după sezon. Pentru veridicitate, unul din trei micile modele stringe în mînă cornul în care sună pentru a-și anunța apropierea de releul următor și a-i fi pregătiți cai odihniți.

Dacă portul popular era un veșmint sărbătoresc, imbrăcat pentru a poza la fotograf sau a participa la diverse manifestări cu finalități caritabile (cind și mamele apăreau cu ie, vilnic și maramă de borangic), uniforma militară în miniatură era o haină zilnică, de joacă, foarte agreată, întregul secol, pentru majoritatea băieților. Tot familiile domnitoare deprinseseră gustul pentru ea. Același delicat și plăpind Prinț Imperial fusese imbrăcat în uniformă de la 2–3 ani de tatăl său, Napoleon III. Mici zuavi vinători pedestri, honvezi, husari, cuirasieri, dragoni și alte tipuri de cavaleriști făceau savoarca saloanelor epocii în întreaga Europă. De mare apreciere se bucurau la noi roșiorii și călărașii,

cu tunicele lor cu brandemburguri terminate cu rozete aurii și inchise cu căluși din același metal lucitor, și căciulile lor cu fund de postav alb, ori roșu și egretă; din ținută nu lipsea, bineînțeles, sabia mică, pe măsura vajnicilor călăreți. Să ni-l amintim pe „puisorul” maior de roșiori din *Vizita* inegalabilului observator și satiric al vremii sale care a fost I. L. Caragiale. Viitorul scriitor și ofițer din flotilă, Victor Vlad Delamarina, la 8 ani, primea cadou de Crăciun o cască de dragon care-l va bucura foarte mult⁹. Într-o fotografie datorată lui I. Spirescu, un cuirasier de 5 ani nu pare deloc pătruns de spiritul marțial pe care-l impuneau echipamentul său complet la care se adăuga și un mic turn de bronz și o tricicletă pavoazată cu steagule tricolore. Într-altă imagine, un drăgălaș vinător pedestru este acoperit și minimalizat de crinolina surioarei sale mai mari, neputind să-și pună în valoare alura sa bravă, în fața aparatului fotografului craiovean C. Diel.

Polcovnicul Grigore Lăcusteanu nota în memoriile sale că, în 1848, iubitul său fiu Mișu — sortit și el carieră militară — era obișnuit de tatăl său de la frageda vîrstă de 3 ani cu uniforma, po-

Dragon cezaro-cizant. Atelier Szabó, Sighișoara, cabinet

Căpitan de roșiori. Atelier Magrin, Constanța, c.d.v.

Sublocotenent de roșiori purtând o uniformă destul de fantezistă, 1901. Atelier Orest Tușinschi, Botoșani, c.d.v.

sedind ținutele tuturor armelor existente la acea dată în Țara Românească¹⁰.

Din cauza unei mai mari comodități și a mai marii apropiere de haina civilă, uniforma de marină a fost purtată o lungă perioadă de timp, începînd cam din a doua jumătate a veacului al XIX-lea și intinzîndu-se mult în următorul, elemente din ea găsindu-se și astăzi în unele hăinuțe de copii. Ea era mai puțin costisitoare și specială, neîmplicînd fireturi, epoleti, chipie, penaje ori egrete, săbii, cizmulițe și alte accesorii, preînțîndu-se sezonului cald, în vîlegiatură. Acest costumăș marinăresc era compus din bluză cu guler larg, râsfrînt pe spate, avînd cusute la marginea lui trei șireturi albe sau albastre (contrastînd cu fondul lui), pantaloni în aceeași nuanță cu bluză și beretă sau pălărie de păi, pe ale căror panglici era scris numele bastimentului, iar la capete erau bordate ancore. De la aceste trăsături de bază se făceau derogaări, după gustul părintelui sau al croitorului. Astfel, fondul nu era totdeauna alb sau bleumarin, ci și bleu sau negru; șireturile de la guler și manșete uneori lipseau, sau erau în număr mai mare

decit cel obișnuit. Bluză era cîteodată închisă cu patru nasturi, deși inițial era făcută dintr-o bucătă și se imbrăca prin tragere pe cap, prinzîndu-se doar la piept cu niște șireturi. Pantalonii erau lungi sau scurți pină la genunchi. Cei mai riguroși și mai cu dare de mină făceau copiilor spențer de mare ținută, din postav, scurt pină în talie, cu nasturi de alamă la manșete și pe piept; pe deosebit se purta tricoul vârgat marinăresc. Ancore brodate erau plasate pe minecă, la piep sau la colțurile gulerului. Nu putem să nu-l evocăm din nou pe Caragiale și admirabilul portret făcut domnului Goe, copilul râsfățat și prost crescut, dar elegant și purtînd cu morgă uniforma de „marinar” a iluzorului bastiment „Le Formidable”. Chiar și fetițele erau imbrăcate cu un costumăș ce amintea de cel de matelot, în același nuanțe, cu același guler larg dar, în loc de pantaloni, aveau fustiță pe ale cărei margini erau cusute șireturile reglementare.

Dar costumul care a imbinat în chip admirabil tradițiile portului popular cu uniforma militară și travestiul cu joaca

Cuirasier, 1899. Atelier I. Spirescu, Bucureşti, cabinet Locotenent de vinători pedestri cu sora lui, cca. 1860. Atelier C. Diel, Craiova, c.d.v.

Marinar; de remarcat lipsa şerturilor de pe marginea 'gulerului' și de la manșete, dar prezența ancorelor brodate pe piept și la marginea de jos a bluzei. Atelier necunoscut, cabinet

și exercițiile sportive impuse a fost cel al „micilor dorobanți”. În efervescență patriotică a țării de după victoriile min-drilor „curcani” pe clămpările de luptă din Bulgaria, în campania din 1877–1878, ce pecetluiseră cu singele lor independența României, cătiva părinți și profesori au inițiativa să-și imbrace copiii școlari în uniforma acestora¹¹. Dacă în 1878 acestea sint doar acțiuni sporadice, în anul următor organizarea „micilor dorobanți” intră sub patronajul generalului dr. Carol Davila, care, cu entuziasmu-i caracteristic și marcea-i dragoste de copii, ca un adevărat tată, face tot posibilul pentru a da o cit mai mare dezvoltare acesteia. Se îngrijeste de costumele școlarilor, de dotarea lor cu mici puști de lemn, cu tobe și goarne. Cind, în 1880, se instituie ajutoare pentru elevi, dr. Davila se află mereu printre donatorii, dind un bun exemplu și altora în acest sens¹².

Tinuta „micilor dorobanți” era identică aceleia decretată în 1873 pentru

trupele din armata teritorială de la care o împrumutaseră: cămașă albă cu guler, manșete, contraepoleți și o fisiie (de la git pînă la marginea de jos, care era menită să ascundă nasturi) din pînză albastru deschis, briu de lină în aceeași nuanță, ițari, opinci sau eizme și căciulă neagră de oaie, în formă de cucă, aplecată pe o parte, cu pană de curcan prinsă cu o cocardă tricoloră și inițială domnească în față. Se pare că unii își făcuseră și mantale pentru iarnă – cel puțin așa ne demonstrează o fotografie de epocă – dar aceasta nu era la un singur rînd de nasturi, cum era cea din dotarea dorobanților, ci la două, ca la armata permanentă. Fuseseră „inarmați” cu puști din lemn, de mici dimensiuni, lucrate la Arsenalul Armatei, din ordinul generalului Davila. Curind, însă, această producție începuse să fie concitată de magazinele de jucării și de firmele străine, care fabricau puști miniaturale mai frumoase, mai sofisticate, dar și mai scumpe, ce excludeau uniformitatea și creau inde-

Marinar. Atelier Anatole Magrin, Constanța, cabinet

Marinar; de remarcat nasturii ce închid bluza. Atelier Franz Mandy, București, c.d.v.

Marinar, 1915. Atelier Lux, București, cabinet

zirabile diferențieri între copiii săraci și cei de condiție bună. De aceea, presa bucureșteană combătea asemenea atitudini elitiste care, pe lîngă că făriau coeziunea „spiritului de corp” pe care încerca să-l dea organizația, nici nu incurajau industria locală: „(...) Gimnastica cea mai plăcută copiilor este cu pușca. Băiatul din cea mai fragedă vîrstă voie să fie soldat; este o aplecare a lui naturală către arme precum este a fetei către păpuși și alte jucării ce pivesc viața casnică (...) Generalul Davila a avut fericita idee de a populariza exercițiul militar și în școalele primare. Deși acest fel de gimnastică era prevăzut în programă, lipsau însă pușurile. Astfel, generalul Davila puse să se facă în atelierul arsenaliului din București pușci de lemn solide și estine. Îndată copiii puseră pe foc pre-părinți să le cumpere pușci, ca să fie și ei soldați în totă regula. (...) Pînă aci lucrurile merg bine. Ce se întimplă însă? Industria privată începe să pună mină pre-facerea pușcilor. Pușurile începând să fie făcute cu spângi, ba încă unii institutori sau librari nesocotîți, împinși de dorința de speculă, comandără, precum ni se spune, chiar la Berlin pușci

cu levi și cu spângi de tinichea. Toate acestea sunt întreprinderi rele și nepractică pentru scopul ce-și propun. Mai întîi de toate ori ce jucărie dată în mîna copilului trebuie să fie solidă și estină. Aceste condiții nu le întrunește decât modelul de pușcă făcut la arsenalul din București după ideea generalului Davila. Toate celelalte se vind de la 2–5 lei noi, pre cînd pușca fabricată în arsenal costă 1 leu nou (...) Noi suntem pentru modelul de pușcă al generalului Davila, ca cel mai practic și mai bun¹³.

Doctorul Davila fusese unul dintre primii părinți care își imbrăcăse fiii în uniformă de „curcan”. O fotografie a lui Pia Davila îl prezintă într-o poză demnă de incrustat pentru chipul său juvenil, cu căciula împăunată, suman de dimie și stringind în mînă pușca de lemn. Tatăl său sesizase mareea importanță a acestei forme de joacă pentru modelarea sentimentelor patrioțice, fortificarea prin gimnastică și obișnuirea copiilor cu ordinea și rigoarea militară. Ei făceau exerciții, se obișnuiau cu portul și manevrarea puștii, cu ordinele și comenziile superiorilor; toate dădeau copiilor bucuria iluziei că sint

Costum marinăresc pentru fetițe 1901, Atelier Franz Mandy, c.d.v.

Mamă cu copii; băiețelul poartă spențor de marină din postav bleumarin, cu nasturi de alamă la mânecete, guler de pînză bleu cu sireturi albe la marginile și tricou în dungi. Atelier I. Spirescu, București, cabinet

și ei ostași ai țării. Se publicase chiar și o carte de inițiere a școlarilor în acest domeniu pentru care se făcea reclamă în ziar: „Prisonerul sau Resbele în miniatură și gimnastica pentru școlarii tuturor claselor din țară (jocuri pentru copii) — Edițione nouă ilustrată cu 30 gravuri în xilografie de I. Alexe. Depositul general la librăria frații Ioan și Comp. strada Lipscaiană 27 București. Prețul un leu nou. Această carte nouă la noi este dedicată D-lui General Carol Davila”¹⁴.

Validarea eforturilor doctorului Davila a venit odată cu defilarea prin fața suveranilor. Pentru aceasta se făcuseră multe repetiții, pe care presa nu uita să le menționeze: „Aseară, s-au strîns la Cișmigiu vre'o 600 copii din școalele primare din Capitală și au făcut exerciții militare în prezența d-lui General Davila. Aflăm că Dumineca viitoare, la 7 ore dim., toți copiii din școle primare, îmbrăcați cu costumul de dorobanți și cu pușca lor de lemn, se vor strînge la Cotroceni și vor fi trecuți în revistă de M. S. R. Domnitorul”¹⁵. Apoi, duminică, 24 iunie 1879, cinci companii de „mici dorobanți” au defilat prin fața lui vodă, care le-a dat și cîteva comenzi pe care ei le-au ex-

cutat ireproșabil; după care au mărșăluit pe străzile orașului și au dat onorul în fața statuiei lui Mihai Viteazul¹⁶. Înținta mindră și milităroasă a „micilor dorobanți” a hotărît pe unii părinți să-și înveșminteze copiii tot așa și cîteva zile mai tîrziu, pe 29 iunie, cu ocazia solemnității decernării premiilor pe anul școlar 1878–1879, ce s-a desfășurat în sala senatului din Palatul Universității: „(...) Premianții I cu cunună erau saludați la încununare de musica militară; era o plăcere a vedea pe cei mai mulți dintre premianți, mai cu seamă din clasele primare, presentându-se înaintea A. S. R. imbrăcați în costumul de dorobanți (curcani) (...)”¹⁷ (subl.n.).

Pentru ca organizației să nu-i lipsească însuși simbolul țării și al oștirii – steagul – ce trebuia urmat oriunde și care crea unitatea absolută dintre școlarii-ostași, în luna septembrie a aceluiași an, instructorul „micilor dorobanți” din București solicită primăriei să-i pună la dispoziție un drapel¹⁸.

Constatindu-se mariile succese pe care le făceau copiii supuși unui instructaj foarte bine condus de cadre din armată, organizația a luat o deosebită amploare în anii următori. Numărul elevilor in-

Mic dorobanț cu echipament complet
Fotografie de amator

Mic dorobanț cu goarnă. 1882. Atelier
Franz Duschek, c.d.v.

Mic dorobanț cu manta. Atelier necunoscut, c.d.v

scriși creștea mereu: toți doreau să se numere printre „micii dorobanți” care erau aclamați pe străzi, la parăzi și adunări festive. La sugestia instructorului lor, sergentul adjutant Constantin Dumitrescu, din Regimentul 6 Dorobanți, se constituie, în februarie 1880, o „Societate de binefaceri a micilor dorobanți din Capitală”. Se stabilește chiar și un sediu special al legiunii „micilor dorobanți” din București în strada Batiștei nr. 1.

Sergentul adjutant Dumitrescu (ce-scria uneori numele și Demetrescu ori Dimitrescu) era extrem de solicitat în activitatea de instruire a celor 3000 de elevi de la 15 școli din municipiu. De aceea, într-o petiție din august 1879 roagă să î se furnizeze un cal, care să-i faciliteze deplasarea de la o școală la alta, pentru exercițiile programate de două ori pe săptămână¹⁹. Pentru că singur nu mai făcea față acestei situații (fie chiar și circulind călare), în 1885 î se puseseră la dispoziție 10 ajutoare pe care el doar le coordona²⁰.

Sub titlul *Școlarii-ostași*, „Calendarul Resboiului pe anul 1880” salută în termeni elocvenți această primă organizație de tineret cu finalități atât de binevenite pentru dezvoltarea fizică și morală a copiilor²¹. Era dată, cu acea ocazie, și o xilogravură cu un grup de „mici dorobanți”, strinși în jurul steagului, cu tobă și goarne, alături de instructorul lor.

Puteam concluziona că, fără a rămine doar un atribut exterior și superficial — însemn al statutului social, al prosperității și rod al fanteziei părintești — costumul popular și uniforma militară și-au avut rolul lor bine determinat în vestimentația copiilor din secolul al XIX-lea pentru cristalizarea calităților morale și cetățenești ale viitorilor oameni maturi, fiind o formă subtilă, dar foarte eficientă, de educație patriotică.

NOTE

¹ Pentru Ludovic Napoleon, micul Print Imperial, se organizau baluri de copii pe care revistele epocii nu uitau să le menționeze și descrie cu lux de amănunte și ilustrații, așa cum găsim în „Le Monde Illustré” no. 210/20, April 1861 și „L’Illustration” no. 935/26, Javier 1861. Obiceiul ajunge

și la noi: neobositul gazetar și om de cultură care era Ulysse de Marsillac, omniprezent în viața Capitalei românești, consimna, la cronică mondenă din „Le Journal de Bucarest” nr. 169/4 aprilie 1872, un amuzant bal costumat pentru copii, dat în casa Plagino.

⁸ J. Anderson Balck, Madge Garland, *A History of Fashion*, Orbis Publishing, London, 1978, p. 290

⁹ Victor Vlad Delamarina, *Al mai tare om din lume*, Editura Facla, Timișoara, 1972, p. 86

¹⁰ Elizabeth Aslin, *The Aesthetic Movement, Prelude to Art Nouveau*, Elek, London, 1969, p. 84

¹¹ Mihail Kogălniceanu, *Iluzii pierdute... un întâi amor*, în „Tainele imnului. Serieri literare și istorice”, Ediție Ingrijită de Dan Simionescu, Editura Albatros, București, 1987, p. 52

¹² Victor Eftimiu, *Citeva străzi...*, în *Portrete și amintiri*, Editura pentru Literatură, București, 1963, p. 86

¹³ Ion Ghica, *Din vremea lui Caragea*, în *Scrisori către V. Alecsandri*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1953, p. 69–70

¹⁴ Scrisoare din 9/20 iulie 1860, expediată în timpul excursiei în Moldova unde îl însoțea pe Alexandru Ioan I, în Elena General Perticari Davila – *Din viața și corespondența lui Carol Davila*, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1935, p. 187–188

¹⁵ Victor Vlad Delamarina, *op. cit.*, p. 95

¹⁶ „Amintirile colonelului Lăcuseanu”, publicate și adnotate de Radu Crutescu, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1935, p. 230

¹⁷ Mircea Stefan, *Din istoria Organizației...* Editura Politică, București, 1973, p. 9–12; Idem, *Traditiile revoluționare ale Organizației...* Editura Politică, București, 1977, p. 11–28

¹⁸ În revista „Învățătorul” sunt publicate, cu constantă, listele donatorilor. Astfel, în nr. 22/15 iulie 1880: „D. general Carol Davila a oferit legiunei miciilor dorobanți din Capitală zece tobe și două hoarne, precum și hainele necesare la 22 de elevi săraci (...) P.S.S. părintele arhiereu Calist a îmbrăcat 13 elevi săraci de la școală nr. 3 din coloarea Negru (București) în costume complete de militsieni” (dorobanți, n.n.). În nr. 23/1 August 1880: „D. General Davila mai multe cărți; D. N. Stănescu 11 costume și mai multe cărți (...); D. C. Esarcu, buzătule la mare al lui Mihai Viteazul și al lui Ștefan cel Mare (...). Pentru elevii și elevele premiate din Cernavodă persoanele de mai jos au oferit următoarele obiecte: (...) D. Panaitie Stanciof, materie doc pentru patru rânduri haine cu căptușaj, nasturi și albăstrul necesar pentru formarea a patru costume de dorobanți; D. Căpitan Ștefan Lerescu, 8 coșii materie pentru o rochiță și 5 franci pentru lucru unui costum de dorobanți din cele oferite de D. P. Stanciof; D. Vasile Mastero, 5 franci pentru lucru unui costum de dorobanți din cele oferite de D. Stanciof; D. G. Calfa, primarul comunei, 10 franci tot pentru acest scop”. În nr. 23/15 august 1880: „D. V. A. Ureche, 10 opere complete de V. A. Ureche; (...) P. S. S. Calist arhiereu, 10 costume haine complete cu ghete și căciuli”. La această se adaugă și majoritatea librarilor din București – Ioanțiu, Socec, Nicolescu, Haiman, Grigore Louis, Szölösy, Greeve

Scolarii-ostași, xilogravură din „Calendarul Răboinicu pe anul 1880”

Alcalay – care oferă cărți de literatură, știință istorie, sau de divertisment.

¹⁹ *Introducerea fuselor în scoale primare*, în „Învățătorul”, nr. 5/1 noiembrie 1879

²⁰ „Învățătorul”, nr. 20/15 iunie 1880

²¹ „România”, 23 iunie 1879

²² În „România” din 28 iunie 1879 este prezentat în amănunteime acest spectacol duios și înălțător, în același timp: „Cotroceni au fost Dumîneca trecută teatrul unei ceremonii care a încoronat cu succes încercarea de organizare militară a scăolelor noastre primare jucând de către d. general Davila (...). Vreud 600 băieți, în costumul de dorobanți, se strinseră la 6 ore dimineață, în grădina Cișmigiu, de unde plecară la Cotroceni. Acolo, se inspirând în festa grădină botanică, unde M. S. Domnitorul și trecu în revistă, Domnitorul a apărut încințat de rezultatele obținute. M. S. a comandanțat înzâmbă diferite exerciții, ce s-au făcut cu o precisiune care nu se găsesce totu-dăuna la tinerii recruti. Apoi, precedați de M. S. Domnul și de d. general Davila, micii dorobanți au suiat, platouă de la Cotroceni, au intrat în grădina palatului și au defilat înaintea M. S. Dömnei, care a părut foarte mulțumit și a felicitat pe d. general Davila pentru succesele întreprinderii săile. De acolo, băieții s-au coborât în grădina d-lui Davila, unde s-au odihnit. Aici erau corrigi astrenajii de pomii și las pe călări să-și încipișcă deocamdată să mai rămas corrigi, plină cînd trîmbările și musica au anunțat împărtirea premiilor de gimnastică și exerciții militare. Micii dorobanți s-au format în cerc, cu părinții lor la mijloc și a început împărtirea, la urma căreia s-a dat semnalul plecării. Rândurile s-au format din nou și mititica armată, susțin comanda d-lui general Davila, s-a întors în oraș și a defilat înaintea statutului lui Mihai Bravu. Ziua de 28 iunie va rămâne în inimă a acestor copii ca o zi de scumpă amintire (...).”

²³ „Învățătorul”, nr. 22/15 iulie 1879

¹⁸ „Documente privind istoria militară a popo-
rului român” Editura Militară, București, 1974,
p. 79:

România
*Instructorul militar al
micilor dorobanți din Capitală 1879, Septembrie 21*

Nr. 86

Domnule primar

Vă rog cu tot respectul să binevoiți a ne procura un drapel pentru „Legiunea micilor dorobanți” din Capitală, pe o parte cu inițialele domnitorului și inițialul „Viitorul”, având și marca orașului; iar pe ecalașă „Micii dorobanți ai Capitalei” având și pajura sării deasupra drapelului, insotit de învelitoarea și cureaua sa în mărimea celor de la guarda civică și care se va păstra la „Legiunea micilor dorobanți” (...).

Istructor,
C. Dumitrescu

¹⁹ Ibidem, p. 75:

România
*Instructorul militar al
școalelor primare din Capitală*
Nr. 41

Domnule primar,

Din propria mea inițiativă am cerut domnului ministrului al cultelor și instrucțiunii publice încă de la 4 mai, (...) spre a-mi da voie de a da gratis lecții și exerciții militare cuarma, cinturi și gimnastică elevilor școalelor primare din toată Capitală, în urma căreia autorizările mi-am dat toată silinta spre a aduce la un bun succes.

Am făcut cu dinții marjuri militare pe stradele Capitalei, am făcut o defilare pe dimineața Mărcii Sale, i-am format după cum se vede; și azi micii dorobanți învăță cu cea mai mare plăcere exercițiul militar, apă înzestră suntem la învățarea armei și disciplina și misericordie. I-am dresat în cînturi naționale și în gimnastică în toate zilele în timpul vacanței, iar acum, cu deschiderea școalelor, am regulat ca fiecare școală în parte să facă exerciții de două ori pe săptămînd, afără de orele prevedute în program, ca nici elevii să nu se întrețină de la studiile lor; și în fiecare duminică voi face cu toți elevii cîte un marș militar pe Calea Victoriei, între orele 5 și 6 dupe amiază.

Domnule primar, după cum vă arătau mai sus îmi dau o osteneală foarte mare de patru luni de zile, fără ca să fiu recompensat cu nimic. Vă rog, dar, cu tot respectul, ca să binevoiți a-mi face și mie o leașă ca instructor general al tuturor școalelor primare din Capitală, cu care să mă pot întreține, precum și să-mi înlesnă și transporturile ce le fac toată ziua de la o școală la alta, în toată Capitală, unde instruiesc 15 școale primare, un număr de peste 3000 elevi, de la peste 60 de profesori ai Capitalei.

Asemenea mai vă rog spre a mă ajuta cu ce binevoiți, de-a-mă putea cumpăra un cal cu o său cu care să pot străbate toată ziua școală Capitalei. (...)" (subln.n.).

²⁰ Ibidem, p. 327

²¹ „Calendarul Resboiului pe anul 1880”, Tipografia Thiel & Weiss, Palatul Dacia, București, 1880, p. 79

RÉSUMÉ

L'attraction pour le travesti et le carnaval produit au XIXe siècle une grande variété de vêtements fantaisistes portés avec ferveur tant par les parents que par leurs enfants. Mais, à côté des vêtements occasionnés par un bal ou une fête masquée, en toute l'Europe ont été en vogue le costume populaire et l'uniforme militaire comme habit pour les enfants. En Angleterre, on portait le costume écossais, en Russie, celui des Cosaques. En Roumanie, c'est le costume de postillon qui était très apprécié, avec tout son inventaire compliqué et coloré: chapeau à rubans tricolores, bonnet, habits passemés, fouet ou corne pour annoncer l'approche de la diligence. Les fillettes portaient, tout comme leurs mères, le costume des diverses régions célèbres pour la beauté des cottes, les motifs des broderies de la blouse paysanne ou la finesse du voile. Également appréciés étaient les costumes des soldats mercenaires albanais et des haidouks, pleins de broderies en fil d'or ou d'argent.

Les uniformes militaires qui imitaient, chez les enfants, ceux des armées des divers pays étaient un habit quotidien que les garçons portaient même lorsqu'ils jouaient. De petits zouaves, dragons, hussards, cuirassiers, uhlans, artilleurs, chasseurs pédestres et d'autres spécialités donnaient de la saveur aux salons d'il y a un siècle. En Roumanie étaient très appréciés les

uniformes de hussards rouges et de cavaliers avec leurs tuniques rouges ou noires à brandebourgs de soie, des bonnets à aigrette et avec de petits sabres. Le costume de marin a longtemps persisté depuis la fin du XIXe siècle jusqu'au milieu du siècle suivant. Il était un peu plus simple que les autres, plus proche du costume civil, étant plus facile à porter et à procurer et constituant l'habit idéal d'été, pour les vacances à la mer ou à la campagne. De même, ce costume pouvait être adapté pour les fillettes.

Le costume qui réunissait des éléments du costume populaire et de l'uniforme militaire a été celui des petits soldats d'infanterie. Après la guerre de 1877–1878, pendant laquelle a été conquise l'Indépendance de la Roumanie, plusieurs enseignants et parents ont eu l'initiative d'habiller les écoliers en l'uniforme des braves soldats qui s'étaient distingués dans la bataille. La chemise blanche à manchettes et col bleu, pantalons collants, sandales des paysans ou bottes, ceinture de laine bleue et bonnet à plumes de coq d'Inde ont constitué la vestimentation des membres de la première organisation de la jeunesse de Roumanie depuis la création de laquelle on a célébré 100 ans l'année passée. Les ouvrages qui contiennent des mémoires et des images d'époque gardent des documents précieux concernant l'aspect des vêtements des enfants d'il y a un siècle.